

– експрес діагностика кризових явищ в фінансовій діяльності підприємства. Учитывая, что возникновение кризиса на предприятии влечет за собой банкротство или связано с ощутимыми потерями капитала его собственников, возможность возникновения кризиса необходимо диагностировать на самых ранних стадиях развития. Это не что иное, как финансовые и хозяйственные аудиты. Аудиты помогают выявить негативные тенденции в деятельности предприятия уже на ранних стадиях и устранить или локализовать причины их возникновения. Проведение аудитов лучше доверить внешней стороне, а именно организации имеющей достаточно опыта и знаний в области финансов, хозяйственной деятельности и антикризисного управления;

– своевременное реагирование на кризисные явления. Если мы не успели предупредить появление кризиса, то крайне важно вступить в борьбу с кризисными явлениями уже при первых появившихся признаках. Любой кризис имеет тенденцию к спонтанному росту, поэтому, чем раньше будут применены антикризисные мероприятия, тем больше будет вероятность сохранения основных хозяйственных механизмов. Предприятие заранее должно разработать группу антикризисных мероприятий, а это значит, что в деятельности предприятия всегда должен присутствовать элемент управления рисками. На различные кризисные ситуации уже должны быть меры критического реагирования, это позволит избежать ситуации неподготовленности к кризису и сэкономит время на принятие решений;

– адекватность затрат и мероприятий по устранению кризисной ситуации в соответствии со степенью реальной угрозы финансовому равновесию предприятия. Используемая система антикризисных механизмов по нейтрализации угрозы банкротства всегда требует от предприятия определенных финансовых вложений если они есть, или их поиска и снижения финансовых затрат, если свободных финансовых средств нет и предприятие уже стоит на грани банкротства. При этом уровень этих затрат и потерь должен быть тщательно рассчитан и адекватен уровню угрозы. В противном случае, ожидаемый результат достигнут не будет. Для того, что бы не допустить банкротства, необходимо заранее рассчитать и сформировать финансовый резерв. Финансовые средства помогут поддержать предприятие на плаву;

– полная мобилизация и использование ресурсов предприятия для проведения мероприятий по выходу из кризиса.

Используемая система антикризисных механизмов по нейтрализации угрозы банкротства всегда требует от предприятия определенных финансовых вложений если они есть, или их поиска и снижения финансовых затрат, если свободных финансовых средств нет и предприятие уже стоит на грани банкротства. При этом уровень этих затрат и потерь должен быть тщательно рассчитан и адекватен уровню угрозы. В противном случае, ожидаемый результат достигнут не будет. Для того, что бы не допустить банкротства, необходимо заранее рассчитать и сформировать финансовый резерв, который поможет поддержать предприятие до полного завершения антикризисной программы.

Література

1. Антикризисное управление / под ред. Э. М. Короткова. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 288. – 301 с.
2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – С. 342–357.
3. Корпоративная стратегия компании в период кризиса / Д. Крукеберг, Т. Иванова // Зеркало недели. – № 17, 16 мая 2009. – С. 6.
4. Крамаренко Г. А. Финансовый менеджмент : учебник / Г. А. Крамаренко, О. Е. Черная. – К. : Центр учеб. л-ры, 2006. – С. 356–389.
5. Финансовый менеджмент : учебник / под ред. А. М. Поддерегина. – К. : КНЭУ, 2008. – С. 377–398.

УДК 658.14:338.27

І. О. ТАРАСЕНКО, О. В. БАТРАК
Київський національний університет технологій та дизайну

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті викладено методичні положення щодо прогнозування рівня фінансового потенціалу підприємства. На основі проведеного дослідження визначено основні етапи розробки прогнозу в умовах нестабільного зовнішнього середовища та розкрито їх зміст, враховуючи специфіку проблемної області прогнозу.

The article is about the methodical principles of enterprises financial capacity level forecasting. Based on this research main forecast development stages have been defined in the context of environment unstable conditions and their content has been revealed, taking into consideration the particularity of forecast problem area.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, коли в Україні відбуваються процеси, пов'язані з подоланням кризових явищ в економічній та політичній сферах, на етапі переходу до моделі суспільства сталого розвитку, економічні прогнози необхідні для визначення цілей розвитку суспільства та обсягів необхідних для

цього фінансових, економічних та природних ресурсів, виявлення найбільш вірогідних та економічно ефективних варіантів розвитку, обґрунтування основних напрямів фінансово-економічної, екологічної та соціальної політики, передбачення наслідків рішень, які приймаються на усіх рівнях управління. Роль прогнозування на державному рівні визначено в Законі України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, де зазначається, що прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень щодо регулювання соціально-економічних процесів [1].

Зважаючи на сучасний стан економіки України, який характеризується трансформаційними процесами та становленням інноваційної моделі розвитку, зміною системи пріоритетів з орієнтацією на гармонізацію фінансово-економічної, екологічної та соціальної сфер, прогнозування стає одним з вирішальних наукових факторів формування стратегії та тактики розвитку підприємства. Це пояснюється тим, що управління виробництвом повинно забезпечувати вибір та реалізацію лише оптимальних рішень, зважаючи на існуючі ресурсні обмеження, стан економіки та довкілля, фінансові, соціальні та інші фактори. З огляду на це сучасні умови господарювання потребують максимального розширення сфери прогнозування, подальшого удосконалення методології та методики розробки прогнозів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно найбільш загальною для прогностики проблемою є роль прогнозування в управлінні, його взаємозв'язок з плануванням. Ця проблема також актуальна і для всієї науки управління, оскільки безпосередньо стосується функціональної структури управління як об'єкту дослідження, а також способів взаємодії його елементів.

Для визначення ролі прогнозування в управлінні необхідно обґрунтувати завдання та функції, які реалізуються ним в рамках циклу підготовки та прийняття управлінського рішення. Варіанти вирішення цієї проблеми розглядаються в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Л. Басовський, Л. Владимиrowa, С. Глівенко, В. Глушенко, В. Горбатенко, П. Городнічев, Г. Добров, І. Сало, М. Соколов, О. Теліженко та інші. В більшості підходів задачами прогнозування визначаються: виявлення об'єктивно існуючих тенденцій, проблем та цілей розвитку, та, на цій основі, підготовка пропозицій щодо можливих варіантів розвитку. Методологічна база прогнозування включає в себе всю багатоманітність процедур та методів, призначених для формування прогнозних, в т.ч. планово-прогнозних варіантів. Методи економічного прогнозування, які досить широко висвітлені в спеціальній літературі, прийнято поділяти залежно від рівня об'єктивності прогнозування на суб'єктивні (інтуїтивні) та об'єктивні (формалізовані) [2, с. 100; 3, с. 54–56]. Суб'єктивні методи ґрунтуються на експертних висновках щодо досліджуваного процесу з певним ступенем імовірності.

Причинно-наслідкові методи застосовують за умови, що фактори ідентифіковані та їхні вірогідні майбутні значення прогнозовані, що дає можливість сформулювати ймовірне значення показника за умови реалізації прийнятого сценарію [2, с. 100–101]. Методи екстраполяції трендів застосовують за слабкої аналітичної основи прогнозу, який не ґрунтується на об'єктивній інформації, для короткотермінових періодів прогнозування, коли в середовищі відбуваються незначні зміни. Пояснювальні (експлікативні) методи передбачають аналіз даних з метою виявлення взаємозв'язків між змінними, частина яких є зовнішніми та неконтрольованими щодо об'єкта прогнозу. Методи математичного моделювання найпридатніші для складання середньострокових прогнозів, хоча за високого рівня нестабільності зовнішнього середовища математична модель не може чітко передбачити вплив глибоких змін і пристосуватися до них.

Аналіз наукових джерел та програмних документів, присвячених як питанням теорії та методології прогнозування, так і особливостям управління фінансовим потенціалом підприємства, дозволив зробити висновок про необхідність адаптації існуючих методик та інструментарію прогнозування соціально-економічних явищ до особливостей предметної області прогнозу, якою в даному дослідженні визначено фінансовий потенціал підприємства.

Метою статті є розробка методичних положень щодо складання прогнозу економічного розвитку підприємств легкої промисловості України із врахуванням їх фінансового потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Вивчення методів комплексного науково-технічного та економічного прогнозування [2; 4–7] дозволило зробити висновок про можливість їх адаптації для вирішення соціально-економічних завдань, в т.ч. для прогнозування процесу розвитку підприємства із врахуванням рівня їх фінансового потенціалу. Під фінансовим потенціалом підприємства пропонується розуміти його поточні та майбутні можливості, результативність реалізації яких в соціально-економічній та фінансовій сферах визначається адаптивними здатностями системи управління забезпечити підвищення добробуту власників, працівників та суспільства.

На рис. 1 представлено модель процесу прогнозування фінансового потенціалу підприємства із врахуванням впливу факторів зовнішнього середовища. Процес прогнозування фінансового потенціалу підприємства пропонується розглядати у складі чотирьох етапів:

Етап I. Передпрогнозний аналіз необхідний для одержання детального уявлення про стан та особливості об'єкта прогнозування. При вивченні можливостей та закономірностей формування фінансового потенціалу підприємств легкої промисловості об'єктом прогнозування визначено рівень забезпеченості фінансовими ресурсами (ресурсна складова потенціалу) та рівень фінансового менеджменту (управлінська складова).

Важливо враховувати, що на даному етапі необхідно охарактеризувати найбільш суттєві елементи процесу прогнозування – цілі, показники та фактори розвитку об'єкта із значеннями в ретроспективі та структурою взаємовпливів, визначити критерії ефективності та результативності його розвитку.

До передпрогнозного аналізу рекомендується включити чотири основні процедури, виконання яких дозволить одержати інформацію про об'єкт прогнозу, достатню для дослідження характеру та тенденцій його розвитку, зокрема: встановлення границь об'єкта прогнозу; встановлення базових (передпрогнозних) значень показників фінансового потенціалу підприємства; дослідження системи факторів, які визначають стан об'єкта прогнозу та повинні враховуватися при його складанні; визначення критеріїв оцінки результативності в економічній, фінансовій та соціальній сферах.

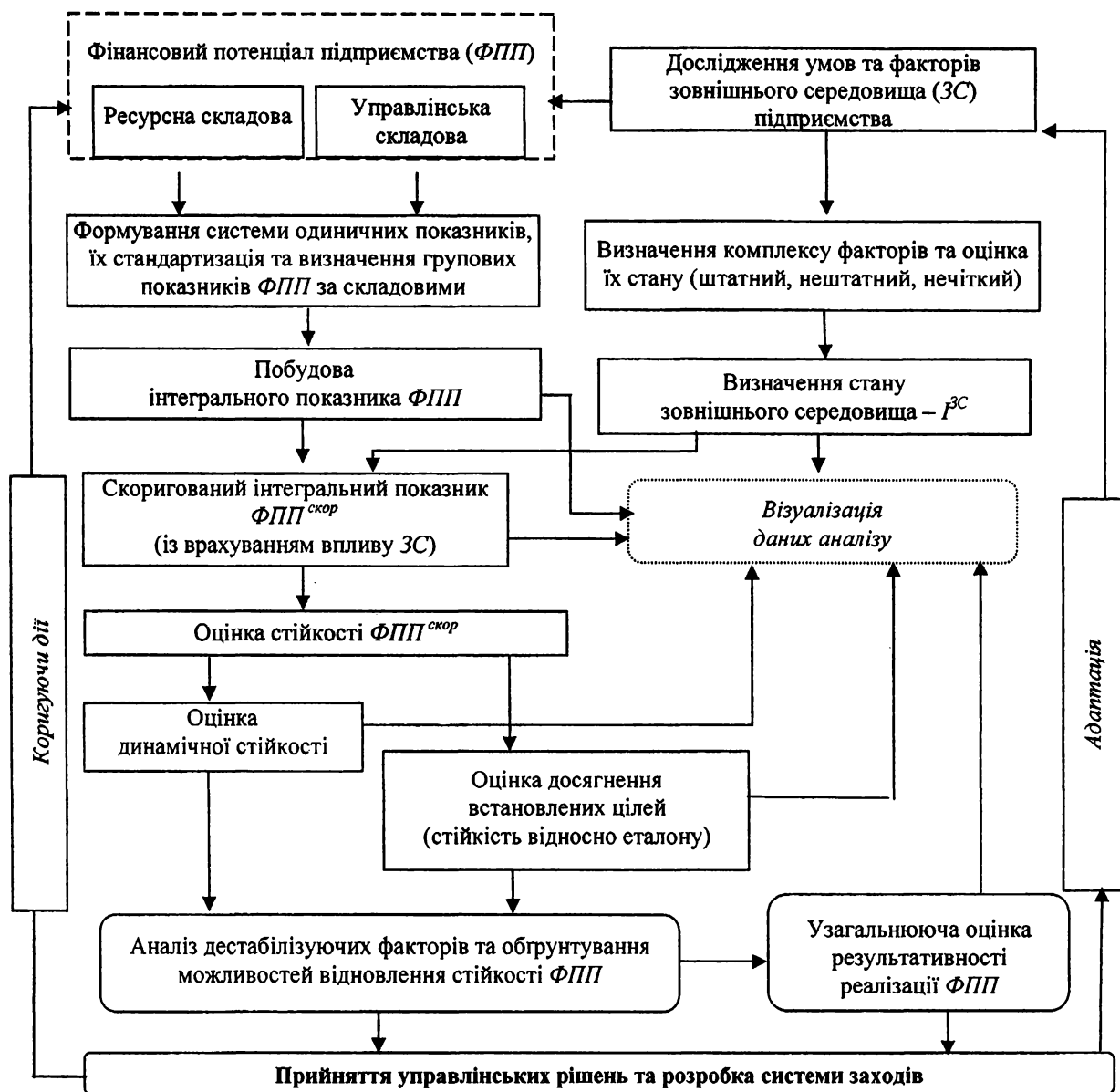

Рис. 1. Модель процесу прогнозування фінансового потенціалу підприємства із врахуванням впливу факторів зовнішнього середовища

Основне завдання при цьому полягає у виборі з однорідних груп показників найбільш важливих, які відображають ступінь досягнення цілей розвитку об'єкта прогнозу в фінансово-економічній, виробничій та соціальній сферах. Одержана система показників слугуватиме основою для відбору найбільш важливих ключових проблем в забезпеченні розвитку підприємства, способів їх вирішення та варіантів реалізації.

Етап II. Аналітико-дослідницький етап прогнозу слугує для виявлення тенденцій розвитку об'єкта на основі вивчення та моделювання динаміки показників та факторів, визначення набору подій, які суттєво впливають на розвиток підприємства як об'єкта прогнозу, а також ключових проблем, вирішення яких дозволить досягти поставлених цілей. Даний етап передбачає виконання таких процедур:

– моніторинг стану об'єкта прогнозування з метою відстеження тенденцій розвитку в періоді упередження, що передбачає формування множини трендових моделей, єдиним аргументом в яких є фактор часу, та визначення критеріїв оцінки їх якості. Виконання даної процедури завершується розрахунком значень критеріїв

ріальних показників, які є похідними від декількох показників розвитку об'єкта прогнозу. Для побудови достовірного прогнозу динаміки фінансового потенціалу підприємства необхідно: по-перше, охарактеризувати стан зовнішнього середовища, яке визначає рівень реалізації фінансового потенціалу підприємства та може бути сприятливим (з переважанням можливостей) або несприятливим (з переважанням загроз), враховуючи в обох випадках ступінь невизначеності; по-друге, оцінити рівень фінансового потенціалу підприємства в контексті змінення його фінансового стану задля розробки комплексу програм та заходів з визначенням етапів їх реалізації;

– розробка альтернативних сценаріїв розвитку підприємства в періоді упередження, враховуючи стан його фінансового потенціалу. Даний етап рекомендується починати з визначення бажаних (цілових) значень індикаторів фінансового стану та відповідних показників фінансового потенціалу в межах прогнозного періоду на основі аналізу тенденцій можливих змін цих показників з наступним експертним оцінюванням майбутніх подій, які стосуються розвитку досліджуваного об'єкта в прогнозованому періоді. Важливо забезпечити узгодженість між цільовими значеннями показників фінансової результативності й одержаними на етапі побудови прогнозних сценаріїв оцінками потенційних можливостей. В разі невідповідності між зазначеними показниками рекомендується внести зміни до складу подій, переглянути результати більш ранніх етапів та внести потрібні корективи. Після усунення неузгодженостей між можливими (за сценаріями) та цільовими значеннями показників необхідно обрати сценарії, які є найбільш обґрунтованими та достовірними;

– визначення ключових проблем в економічній, фінансовій і соціальній сферах в рамках періоду упередження пропонується розпочинати з аналізу значень критеріїв ефективного розвитку для всіх можливих варіантів, одержаних у вигляді сценаріїв. Сценарії підлягають експертизі з метою встановлення бажаних значень критеріїв на кінець періоду прогнозу або за етапами в межах даного періоду.

Етап III. Програмний етап складання прогнозу полягає у визначенні основних способів вирішення ключових проблем, виявлених на попередньому етапі, а також їх оцінки з точки зору необхідних ресурсів, часу та очікуваних результатів.

Структуризацію проблемної області прогнозу пропонується здійснювати з використанням такої класифікації проблемних областей: 1) за напрямками покращень щодо задоволення суспільних потреб (рівень результативності у фінансовій сфері в аспекті задоволення очікувань зацікавлених сторін); 2) залежно від рівня фінансового потенціалу підприємства щодо реалізації програм та заходів, спрямованих на підвищення його фінансової стійкості; 3) за завданнями (розробка та реалізація програм та заходів), які складають третій рівень класифікації.

Побудова інформаційної моделі процесу досягнення фінансових цілей розвитку підприємства передбачає багаторівневу експертизу з метою оцінки можливих варіантів розв'язання проблем, які можуть виникати на етапі досягнення проміжних цілей, за такими параметрами: час, необхідний для розв'язання проблеми, висунутої експертами; необхідні для вирішення проблеми фінансові ресурси; ступінь впевненості експертів у вирішенні прогнозованої проблеми; стадія розробки на даний час визначеної для оцінки проблеми; необхідні для розв'язання проблеми організаційно-економічні умови.

На етапі формування альтернативних шляхів розвитку підприємства передбачається розробка комплексу організаційно-управлінських заходів та програм фінансово-економічного спрямування та техніко-технологічного оновлення виробництва з визначенням джерел фінансування, які є пріоритетними для забезпечення стратегічного розвитку підприємства, а також тих, що спрямовані на вирішення виявлених на попередньому етапі проблем. При розробці комплексу програм та заходів рекомендується застосовувати метод проблемно-орієнтованої оцінки фінансового потенціалу підприємства.

Етап IV. Організаційний етап прогнозного дослідження передбачає формування цілісної програми організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення стратегічного розвитку підприємства в рамках визначеного періоду упередження. Під час виконання даного етапу необхідно узгодити програми заходів за всіма напрямками з фінансовими можливостями їх реалізації та вигодами, які при цьому очікується одержати. Результатом організаційного етапу, як і прогнозу в цілому, є набір варіантів вирішення конкретних проблем, що дозволить забезпечити найкращий розвиток об'єкта прогнозу в заданому періоді передбачення відповідно до вибраних критеріїв економічної, фінансової та соціальної результативності.

Висновки. Запропонований підхід щодо прогнозування фінансового потенціалу підприємства включає чотири основні етапи розробки прогнозу: передпрогнозний аналіз, аналітико-дослідницький, програмний та організаційний. Враховуючи специфіку сучасного етапу економічного розвитку України та стан підприємств легкої промисловості запропоновано структуризацію проблемної області прогнозу здійснювати за напрямками покращень щодо задоволення суспільних потреб, враховуючи рівень фінансового потенціалу підприємства та завдання, які необхідно реалізувати задля досягнення поставлених цілей.

Подальшими дослідженнями передбачається розробка методики побудови прогнозних сценаріїв, адаптованої для вирішення завдань прогнозування результатів економічного розвитку підприємств легкої промисловості із врахуванням рівня їх фінансового потенціалу. При цьому передбачається оцінювання: стану зовнішнього та внутрішнього ринку; стану зовнішнього середовища та дослідження очікувань зацікавлених сторін, що дозволить передбачити результати діяльності підприємства в перспективі (обсяг випуску та реалізації продукції, а також прогнозний рівень фінансово-економічної результативності). Це дозволить обґрунтовано підійти до вибору альтернатив, враховуючи цілі, критерії, ступінь ризику, розміри можливої економічної вигоди та інші фактори, що разом визначають потребу у випуску конкурентоспроможної промислової продукції.

Література

1. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Економічна енциклопедія : у 3 т. / С. В. Мочерний [та ін.]. – К. : Академія, Тернопіль : Академія народного господарства, 2002. – Т. 3. – 952 с.
3. Глівенко С. В. Економічне прогнозування : навч. посібник / С. В. Глівенко, М. О. Соколов, О. М. Теліженко. – Вид. 3-тє. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2004. – 207 с.
4. Прогнозирование и оценки научно-технических нововведений / Г. М. Добров [и др.] ; отв. ред. В. Б. Мусиенко; АН УССР; Центр исслед. науч.-техн. потенциала и истории науки. – К. : Наук. думка, 1989. – 280 с. : ил. – Библиогр. : С. 263–268.
5. Басовский Л. Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка : учеб. пособие / Л. Е. Басовский. – М. : Инфра-М, 2001. – С. 32.
6. Городничев П. Н. Финансовое и инвестиционное прогнозирование : учеб. пособие / П. Н. Городничев, К. П. Городничева. – М. : Изд-во “Экзамен”, 2005. – 204 с.
7. Горбатенко В. Поетапний цикл здійснення прогнозів / В. Горбатенко // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2(17). – С. 37–44.

УДК 658.5

О. В. ЯКОВЕНКО

Хмельницький національний університет

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті оцінено і проаналізовано складові потенціалу підприємств цукрової галузі Хмельницької області. В процесі дослідження виділено основні проблеми використання потенціалу аналізованих підприємств.

The constituents of potential of sugar industry enterprises of Khmelnytskyi oblast are evaluated and analyzed in the article. In the process of research the basic problems of the use of potential of the analyzed enterprises are distinguished.

Підприємство концентрує в своїй діяльності переважну частину ресурсів суспільства і є основною ланкою виробництва. У господарській діяльності підприємств відслідковуються всі основні економічні процеси, формуються соціально-трудова відносина, примножується суспільне багатство. У зв'язку з цим об'єктивна оцінка виробничих та збутових можливостей підприємства, критеріїв і показників їх економічного потенціалу має важливе значення для прийняття господарських рішень. Оцінка потенціалу підприємства спрямована на пошук шляхів більш ефективного його використання набуває все більшої актуальності і має загальногосподарське значення. Питання, що пов'язані з оцінкою та аналізом потенціалу промислового підприємства, розглядаються в працях зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: Л.І. Абалкін, В.М. Авдєєнко, О.В. Ареф'єва, Р.А. Білоусов, О.М. Волкова, А.Э. Воронкова, Е.П. Горбунов, О.В. Коренков, Є.В. Лапін, Л.М. Малярець, О.І. Олексюк, І.П. Отенко, Л.А. Сошнікова, О.С. Федонін та інших.

Реалізації потенціалу конкретного підприємства залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників. Зокрема до зовнішніх чинників відносяться галузеві та територіальні особливості діяльності підприємства. Серед робіт, що присвячені потенціалу підприємства недостатня увага приділена оцінці діяльності підприємств цукрової галузі, зокрема Хмельницької області.

Метою статті є оцінка реалізації економічного потенціалу цукрових заводів Хмельницької області, аналіз окремих складових потенціалу.

На сьогоднішній день надзвичайно важливим для підприємств стає забезпечення швидкої трансформації їх управлінських та операційних систем до можливих змін зовнішніх умов функціонування. Здатність до такої трансформації визначається безліччю факторів: ресурсних, організаційних, комунікаційних, технологічних, які в сукупності впливів і взаємозв'язків формують потенціал підприємств. Але наявність потенціалу сама по собі ще не забезпечує сильну ринкову позицію. Для створення стійких конкурентних переваг і утримання споживачів створені можливості мають бути реалізовані, тобто трансформовані в конкретні і вимірювані результати.

За прогнозами фахівців до 2013 року світова цукрова галузь буде розвиватися під впливом таких основних тенденцій:

- скорочення обсягів виробництва цукру у найменш конкурентноспроможних районах ЄС;
- зростання обсягів виробництва цукру у країнах Африки, Карибського басейну, Тихого океану;
- відносно високий рівень цін на світовому ринку у зв'язку із зростанням попиту на біоетанол.

Українські виробники у своїй діяльності перебувають під впливом цих тенденцій та особливостей вітчизняного ринку. До вступу України в СОТ для регулювання ринку цукру використовувались три види квот: квота “В” – кількість цукру для поставки на зовнішні ринки за міжнародними договорами та поповнення в разі потреби квоти “А”; квота “С” – цукор, вироблений понад квоти “А” і “В” та призначений для реалізації його